ATTORNEY GENERAL'S OFFICE
INITIALS: _____ DATE: 25/11/24
☑ File ☑ Website
☐ Database ☐ Social Media
☑ Email internal ☐ _____

'I HE FAKAMAAU'ANGA POLISI
FAKAMAAU'ANGA HIA
FAI'ANGA LESISITA NUKU'ALOFA

C/No. EC5/24

'I HE VAHA'A 'O: Polisi

Talatalaaki

MO: Viliami Makahokovalu Tuputupu of Niutoua

Faka'iloa

TU'UTU'UNI

Ko e hopo ni 'oku faka'ilo ai 'a e faka'iloa 'aki 'a e tikite 'e ua:

1. Ko e folau ta'emateuteu maumau ai 'a e kupu 122(1)(a) mo e 2(b) 'o e Lao ki he Folau vaka 'o pehe 'i he pe ofi ki he 'aho 22 'o 'Epeleli 2023 'i Nomuka, Ha'apai 'i ho tu'unga ko e 'Eikivaka 'o e MV 'Otuanga'ofa na'a ke faka'ata 'i he 'ilo pau 'a e vaka ke folau ta'emateuteu ki Tongatapu mo e pasese 'e 420 'i he vaka, 'a ia 'oku laka hake ia 'i he pasese 'e 400 'oku faka'ata 'e he tohi fakamo'oni savea 'o e vaka.

   Ko e konga hono ua:

   Na'a ke ngaue 'i ha vaka ta'e 'i ai ha'o fakamo'oni totonu, maumau ai 'a e kupu 60 (1) mo e 2 (b) 'o e Lao ki he Folau Vaka. 'o pehe, 'i he pe ofi ki he 'aho 22 'o 'Epeleli 2023 'i Tongatapu na'a ke folau ki tahi ko e 'Eikivaka 'o e MV 'Otuanga'ofa 'i he folau mei Tongatapu ki Vava'u, ka ko ho'o tohi fakamo'oni totonu ke hoko ko e 'Eikivaka kuo ta'e'aonga ia 'i he 'aho 17/4/23.

   Ko e kupu 122 'o e lao ki he Folau Vaka na'e fakatonutonu ia 'i he 2022 'o tamate'i ai 'a e kupu 2 kae fetongi 'aki 'a e kupu ko 'eni 'a ia 'oku pehe hono fakalea:

   (2) Ka 'alu ha vaka ki tahi 'o maumau ai 'a e kupu si'i (1) 'oku fakahoko fakatou'osi 'e he taha 'oku 'o'ona 'a e vaka mo e 'eikivaka ha hia, pea 'oku na ala mo'ua 'o ka fakamaau'i pea 'ilo 'oku mo'oni, ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he $50,000, pe ki ha taimi nofo popula 'o

'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 5, pe fakatou'osi .....

Ko e kupu 60 (1) (2) (b) 'o e Lao ki he Folau vaka 'oku pehe:

(2) 'O ka maumau'i 'a e kupusi'i (1) 'oku fai 'e he taha 'oku 'o'ona 'a e vaka, pea mo hono 'Eikivaka, pea mo e tokotaha 'oku ne maumau'i 'a e kupusi'i ko ia, ha hia pea 'oku nau ala mo'ua 'o ka fakamaau'i pea 'ilo 'oku mo'oni —

(b) kapau ko e 'eikivaka, ki ha tautea pa'anga 'o 'ikai laka hake 'i he pa'anga 'e $5,000 pe nofo popula 'o 'ikai laka hake 'i he mahina 'e 6, pe fakatou'osi;

'Oku mahino mei he ngaahi mo'onii me'a 'o e hopo ni:

1. Na'e fakamatala 'a Mosese Molisi ko e 'Ofisa Malini na'a ne 'eke ki he 'Eikivaka. Viliami Makahokovalu Tuputupu pe ko e ha 'a e tu'unga 'o 'ene Certificate. Pea ne talaange ko 'ene Certificate 'oku lolotonga process.

2. Na'e fakamatala 'a Kelela Lupi Tonga ko e Director of Marine 'i he 'aho 17/4/23 na'e 'ikai kene ma'u ha application pea na'e 'ikai te ne 'ilo 'oku expire 'ene laiseni.

3. Na'e fakamatala 'a Kelela Lupi Tonga ko e Director of Marine na'e 'alu ange 'a e faka'iloa 'o ne kole fakamolemole ange na'e 'ova 'ene pasese. Na'e 'ikai fakakikihi'i 'e he faka'iloa 'a e fakamatala 'a Kelela 'ene 'alu ko 'eni 'o kole fakamolemole.

4. Na'e tohi 'a Kelela Lupi Tonga 'i he 'aho 24/4/23 ki he faka'iloa Viliami Makahokovalu Tuputupu fekau'aki me'a lalahi 'e tolu na'a nau tokanga ki ai. Ko e ua 'o e me'a na'a nau tokanga ki ai ko e 'ova 'ene pasese. Na'e tali tohi ki ai 'a e faka'iloa 'i he 'aho tatau pe 'o ne fakaha ai 'a 'ene tali ki he 'uhinga 'o 'ene fakaheka 'o e kau pasese

5. Na'e fakamatala 'a Susitina Ta'ai na'a na lau mo Tapaita 'a e kau pasese 'o pea hili 'ena lau pea na kaka 'o kumi 'a e faka'iloa ke fakamo'oni pea 'i hono mono atu 'o e lau ke fakamo'oni ki ai na'e sio mai pe 'a e faka'iloa ia pea ne kole mai kema to'o 'a e over pea ne talamai he 'ikai fakamo'oni ia.

Koe ngaahi tu'utu'uni Fakamaau'anga Lahi fekau'aki mo e ngaahi hopo pehe ni:

1. Rex v 'Evona 'Akau CR181 'o e 2019

i) Na'e fakahalaia'i 'a e faka'iloa 'i he kupu 122(1)(a) & 2(b) 'o e Lao Folau Vaka.
ii) Ko e faka'iloa ko e 'Eikivaka ia 'o e 'Onemato he'ene folau mai mei 'Eua ki Tongatapu 'i he 'aho 9/1/99 'i he'ene fakaheka 'a e pasese 'e 356 ka ko e 150 pe 'a e pasese 'oku fakangofua.
iii) Na'e tautea ai ke ngaue popula he ta'u 'e 2 pea to'o mei ai 'a e mahina 'e 6 ko 'ene fakahoko fatongia loloa pea 'ikai foki hano lekooti.
iv) Ko ia na'e tautea ke ngaue popula he mahina 'e 18 kae toloi kakato pea ngaue ki he community he houa 'e 50.

2. R v Tevita 'Ilangana CR185/23

i) Na'e faka'ilo 'a e faka'iloa ki he'ene maumau'i 'a e kupu 122 'o e Lao Folau Vaka. Na'a ne 'Eikivaka 'i he MV KO e Kelesi he'ene faka'ata 'a e vaka ke folau maim o e pasese 'e 119 mei Ha'apai ki Tongatapu. 'Oku 'ova ia 'I he pasese fakalao ko e toko 90.
ii) Ko e faka'iloa na'e lelei hono l;ekooti pea ko 'ene fuofua fai hia 'eni.
iii) Na'e tautea ke ngaue popula he mahina 'e 12 kae toloi kakato 'I he ta'u 'e 2 makatu'unga ke 'oua na'a ne to e fakahoko ha hia pea ke ngaue ki he community he houia 'e 40.

Ko e faka'iloa ni 'oku 'i ai hono lekooto fai hia natula tatau pea na'e 'osi ngaue popula ai 'i he 2011.

'I he kole fakasi'isi'i tautea 'a e fakafofonga ma'ae faka'iloa, na'a ne 'omai ai 'a e ngaahi tohi fakaongoongolelei meia Rev. Tavake Moala, Sosiua Talanoalelei, Lu'isa Tupouveingo Tuputupu,Paluki Fisi'iahi mo Sitela Tuputupu.

'I he vakai ko ia ki he Lao ko 'eni 'oku mahino 'aupito 'a e taumu'a mo e fakakaukau 'a e Falealea ke tokangaekina 'a e mo'ui 'a e kakai. 'I he 2022 na'a nau hiki ai 'a e tautea mei he T$30,000.00 pe ki ha taimi nofo popula 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 3, pe fakatou'osi, ki he pa'anga 'o 'ikai lahi hake 'i he $50,000, pe ki ha taimi nofo popula 'o 'ikai laka hake 'i he ta'u 'e 5, pe fakatou'osi,

'I he hopo ni:

i) Na'e 'osi 'ilo pe 'e he faka'iloa kuo 'osi expire 'ene tohi fakamooni totonu 'i he 'aho 17/4/2023.

ii) Na'e 'osi 'ilo pe 'e he faka'iloa 'oku 'ikai totonu ke folau he kuo expire 'ene tohi fakamooni totonu

iii) 'Oku mahu'inga 'ia 'a e Falealea 'i he mo'ui 'a e kakai ko ia na'a ne hiki ai 'a e tautea 'i he 2022.

iv) 'Oku ha mai 'oku 'ikai pe ako 'a e faka'iloa he na'a ne fai hia natula tatau pea na'e 'osi ngaue popula ai 'i he 2011.

'Oku ou faka'apa'apa ki he fokotu'u 'a e fakafofonga ma'ae faka'iloa ke tautea pa'anga pea 'oatu ha taimi ke totongi ai. 'Oku ou fokotu'u atu keke to e lau lelei pe 'a e Lao he 'oku mahino lelei pe.

Na'e tautea 'e Justice Cato 'a e 'uta pasese ova 'i he hopo Rex v 'Evona, pea ko e 'uhi na'e 'ikai ha faingata'a na'e hoko 'i he folau ni ko ia na'a ne pehe ko e tautea fe'unga taha ke kamata ai ko e ngaue popula he ta'u 'e ua. Ko ia Faka'iloa ko ho tautea 'i he konga 1 teke ngaue popula ai he ta'u 'e ua, pea ko ho tautea 'i he konga hono ua ko e ngaue popula he mahina 'e 6. Pea ko e 'uhi ko e ongo hia 'eni na'e fakahoko he taimi tatau. 'Oku ou tu'utu'uni ai heni ke ngaue'i fakataha. Ko ia faka'iloa ko ho tautea ko e ngaue popula he ta'u 'e ua'.

'I hono fakakaukau'i ko ia ke toloi ha konga 'o e tautea ko e 'uhi ko 'ene fakahoko fatongia lelei 'i he Siasi, kolo mo e family. Kuo hanga 'e he hopo ko ia 'a Mo'unga v R 15/97 'o tapuni mai 'a e matapa koia.

Na'e fai 'eni 'i he 'aho 18 'o e mahina ko Novema 2024. FAKAMAAU

KINGDOM OF TONGA MAGISTRATES COURT